

Schurova věta

Podobnostní transformace

a výpočet vlastních čísel

Obecný princip:

- Řešíme-li **matematickou úlohu**, je často velmi vhodné **hledat** její **ekvivalentní formulaci** tak, aby se řešení úlohy stalo zjevným $\rightarrow$ transformace úlohy.

Úloha:

- Uvažujme matici $A \in \mathbb{C}^{n \times n}$ a **úlohu nalezení** jejího **spektra**.
- **Podobnostní transformace** pomocí regulární matice S ,

$$B = S^{-1} A S,$$

zachovává Jordanův kanonický tvar, tj. i spektrum.

- Jak volit regulární matici transformace S ?

Praktické výpočty

- Vstupní **data zatížena chybami**, A obsahuje kromě původních dat $\hat{A}$ rovněž chyby reprezentované maticí chyb E ,

$$A = \hat{A} + E.$$

- Hledáme podobnostní transformaci

$$B = S^{-1} A S = S^{-1} \hat{A} S + S^{-1} E S$$

- B je podobná $\hat{A}$ až na **transformovanou** matici chyb $S^{-1} E S$.
- Její normu pro jednoduchost charakterizujeme odhadem

$$\|S^{-1} E S\| \leq \kappa(S) \|E\|$$

- Je-li $\kappa(S) = \|S\| \|S^{-1}\| \gg 1$, může podobnostní transformace **výrazně** zvětšit chyby obsažené ve vstupních datech.

Jaké podobnostní transformace používat?

ortogonální, unitární

$$B = S^{-1} A S.$$

- Při $\kappa(S) \gg 1$ může dojít k výraznému **zvětšení chyb**.
- Vlastní čísla B se pak **mohou podstatně lišit** od vlastních čísel $\hat{A}$.
- Jaké transformace používat?
Ty, co **velikosti chyb** výrazně **nezvětší**,

$$\kappa(S) \approx 1.$$

- Příklad: **unitární transformace**.

Unitární (ortogonální) transformace

- Řekneme, že čtvercová matice U je **unitární**, jestliže

$$U^*U = UU^* = I.$$

Je-li U reálná, hovoříme o **ortogonální** matici.

Unitární (ortogonální) transformace jsou transformace realizované unitárními (ortogonálními) maticemi.

- Je-li S unitární, pak

$$\|S^{-1}ES\| = \|S^*ES\| = \|E\|.$$

- V kapitole o singulárním rozkladu ukážeme, že

$$\kappa(S) = 1 \quad \Leftrightarrow \quad S \text{ je násobek unitární matice.}$$

Na jaký tvar transformovat matici A

abychom mohli z tvaru vyčíst vlastní čísla?

$$B = S^{-1}AS$$

- **Jordanův kanonický tvar** → podstatný praktický problém: S může být velmi **špatně podmíněna**.
- Postačí, když B bude **v horním trojúhelníkovém tvaru** → **vlastní čísla** jsou **na diagonále**.
- Dva požadavky:
  - ① **Vynulovat** všechny poddiagonální prvky.
  - ② Transformace nesmí zvětšovat podstatně velikosti chyb → omezíme se na **unitární** podobnostní transformace.
- Je to proveditelné?

Schurova věta

Schurova věta

Pro libovolnou čtvercovou matici A existuje unitární matice U tak, že matice

$$R = U^* A U$$

je horní trojúhelníková s vlastními čísly matice A na diagonále v libovolném předepsaném pořadí.

$$R = U^* A U \quad \Leftrightarrow \quad A = U R U^*.$$

- Rozklad $A = U R U^*$ nazveme **Schurovým rozkladem** A .
- Velmi **důležitý rozklad**, základ algoritmů pro výpočet vlastních čísel matic, funkcí matic aj.
- Lze jej spočítat (aproximovat) numericky stabilním způsobem (pomocí unitárních transformací).

Výpočet Schurova rozkladu

Schurův rozklad nelze obecně vypočítat konečným algoritmem

- Korespondence - problémy hledání
vlastních čísel matice $\leftrightarrow$ **kořenů polynomu**.
- Existuje vzorec, který pro obecný polynom libovolného řádu určí s použitím $+$, $-$, $\times$, $/$ a $\sqrt{}$ jeho kořeny?

Věta (Abel, Galois)

Obecná polynomiální rovnice n -tého stupně není pro $n \geq 5$ řešitelná v radikálech.

Důsledek: **Vlastní čísla** matice řádu $n \geq 5$ **nelze obecně spočítat v konečném počtu kroků** $\Rightarrow$ ani Schurův rozklad obecně vypočítat konečným algoritmem.

Důsledky Schurovy věty

Spektrální rozklad pro normální matice

Definice: Čtvercová matice A se nazývá **normální**, platí-li

$$A^* A = A A^*.$$

Věta (Spektrální věta pro normální matice)

Matice A je normální právě tehdy, když existuje unitární matice U a diagonální matice D tak, že

$$U^* A U = D, \quad \text{neboli} \quad A = U D U^*.$$

Důsledky

- A je normální $\Leftrightarrow$ existují **unitární** U a **diagonální** D tak, že

$$AU = UD.$$

- Označme $D = \text{diag}(\lambda_1, \dots, \lambda_n)$, rozepišme po sloupcích,

$$Au_j = \lambda_j u_j, \quad j = 1, \dots, n.$$

Sloupce U jsou normalizované **vlastní vektory** A a prvky na diagonále D jsou **vlastní čísla** A .

Vlastnosti spektrálního rozkladu normální matice

$A \in \mathbb{C}^{n \times n}$ je normální $\Leftrightarrow$ existuje **ortogonální báze** prostoru $\mathbb{C}^n$ složená z **vlastních vektorů** A .

Dyadický rozklad (rozvoj) normální matice

- Součin dvou matic lze zapsat pomocí vnějšího součinu. Potom

$$A = UDU^* = \sum_{i=1}^n \lambda_i u_i u_i^*,$$

... **dyadický rozvoj** normální matice A .

- Z definice 2-normy

$$\|\lambda_i u_i u_i^*\| = |\lambda_i|, \quad i = 1, \dots, n.$$

- Pro Frobeniovu normu normální matice platí

$$\|A\|_F^2 = \sum_{i=1}^n |\lambda_i|^2 \quad (\text{cvičení}).$$

Příklady normálních matic

Unitární a hermitovské matice

- Důležité třídy normálních matic: **unitární** a **hermitovské**.

Věta o unitárních a hermitovských maticích

A je **unitární** $\Leftrightarrow$ je-li
normální a její vlastní čísla leží na **jednotkové kružnici**.

A je **hermitovská** $\Leftrightarrow$ je-li
normální a všechna její vlastní čísla jsou **reálná**.

 (cvičení)

- **Třída normálních matic** je třída matic, které lze unitární podobnostní transformací převést na diagonální tvar.
- A nazveme **diagonalizovatelnou**, jestliže existuje regulární matice S taková, že $S^{-1}AS = D$, kde D je diagonální matice.

Diagonalizovatelné matice

$$S^{-1}AS = D, \quad S \text{ regulární}$$

tj.

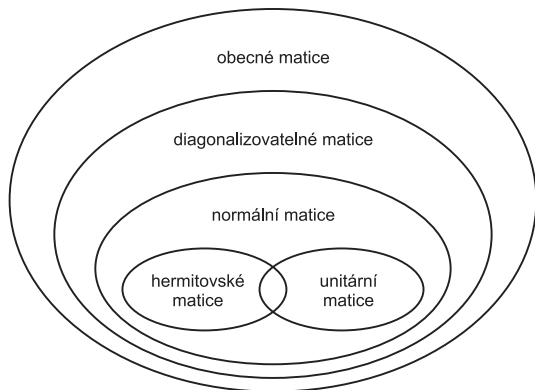
$$AS = SD.$$

- Vlastní vektory rovněž **tvoří bázi** prostoru $\mathbb{C}^n$.
- Tato báze **může být špatně podmíněná**.
- Lze každou matici libovolně blízko aproximovat pomocí matice diagonalizovatelé?
- Ano. Množina diagonalizovatelných matic je hustá v $\mathbb{C}^{n \times n}$.

Aproximace libovolné matice pomocí diagonalizovatelné

Věta o hustotě diagonalizovatelných matic

Pro **libovolnou** $A \in \mathbb{C}^{n \times n}$ a pro libovolně malé $\epsilon > 0$ existuje **diagonalizovatelná** $A_\epsilon \in \mathbb{C}^{n \times n}$ s navzájem různými vlastními čísly tak, že $\|A - A_\epsilon\| < \epsilon$.

Reálný Schurův rozklad

Věta o spektrálním rozkladu pro reálné symetrické matice

Nechť A je reálná symetrická matice. Potom existují ortogonální matice U a reálná diagonální matice D takové, že $D = U^T A U$.

- A je reálná symetrická $\rightarrow$ existuje reálný Schurův rozklad.
- A reálná $\rightarrow$ Schurův rozklad **obecně komplexní**.
- Snaha přechod do komplexní aritmetiky co nejvíce oddálit. Je-li A reálná, snažíme se **přiblížit** Schurovu rozkladu a zároveň **zachovat reálné** faktory.

Reálný Schurův rozklad

Definice: Čtvercová matice T je **horní kvazi-trojúhelníková**, pokud je blokově horní trojúhelníková, kde každý blok na hlavní diagonále je buď 1×1 nebo 2×2 ,

$$T = \begin{bmatrix} T_{1,1} & T_{1,2} & \dots & T_{1,m} \\ 0 & T_{2,2} & & T_{2,m} \\ \vdots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & \dots & 0 & T_{m,m} \end{bmatrix}.$$

Reálný Schurův rozklad pro obecné pro reálné matice

Nechť A je reálná čtvercová matice. Potom existují **ortogonální** U a **reálná kvazi-trojúhelníková** T takové, že

$$T = U^T A U.$$

Navíc vlastní čísla každého 2×2 diagonálního bloku matice T tvoří komplexně sdružený pár.

Funkce matic

pro normální matice

- Jak vhodně zobecnit funkci $f : \mathbb{C} \rightarrow \mathbb{C}$ na funkci, která dané matici $A \in \mathbb{C}^{n \times n}$ přiřadí matici $f(A)$ stejné dimenze?
- Nechť A je normální a f je analytická. Pak je možné definovat funkci matice pomocí Taylorovy řady

$$f(z) = \sum_{i=0}^{\infty} \frac{f^{(i)}(0)}{i!} z^i,$$

kde za proměnnou z dosadíme matici A , tj.

$$\begin{aligned} f(A) &\equiv \sum_{i=0}^{\infty} \frac{f^{(i)}(0)}{i!} A^i = U \left(\sum_{i=0}^{\infty} \frac{f^{(i)}(0)}{i!} D^i \right) U^* \\ &= U f(D) U^* = U \begin{bmatrix} f(\lambda_1) & & \\ & \ddots & \\ & & f(\lambda_n) \end{bmatrix} U^*. \end{aligned}$$

Funkce matic

pro obecné matice

- Lze definovat např. **pomocí Jordanova kanonického tvaru** s r bloky velikosti $n_1, \dots, n_r$ jako

$$f(A) \equiv S f(J) S^{-1} = S \operatorname{diag}(f(J_{n_1}(\lambda_1)), \dots, f(J_{n_r}(\lambda_r))) S^{-1}.$$

- Co je to $f(J_{n_j}(\lambda_j))$?
- Pomocí Taylorovy řady rozvinuté v λ_j lze ukázat

$$f(J_{n_j}(\lambda_j)) = \begin{bmatrix} f(\lambda_j) & f'(\lambda_j) & \dots & \frac{f^{(n_j-1)}(\lambda_j)}{(n_j-1)!} \\ & f(\lambda_j) & \ddots & \vdots \\ & & \ddots & f'(\lambda_j) \\ & & & f(\lambda_j) \end{bmatrix}.$$

Cvičení

2.4 Necht $U \in \mathbb{C}^{n \times n}$ je unitární matice. Dokažte, že pro všechny vektory $x \in \mathbb{C}^n$, $y \in \mathbb{C}^n$ platí

$$\langle Ux, Uy \rangle = \langle x, y \rangle, \quad \|Ux\| = \|x\|.$$

2.5 Dokažte větu: Čtvercová matice je unitární právě tehdy, když je normální a její vlastní čísla leží na jednotkové kružnici.
Čtvercová matice je hermitovská právě tehdy, když je normální a všechna její vlastní čísla jsou reálná.

2.6 Dokažte přímo z definice generované maticové normy, že pro matice $\lambda_i u_i u_i^*$, platí $\|\lambda_i u_i u_i^*\| = |\lambda_i|$. Jak vypadají prvky matice $u_i u_i^*$ a jaká je její hodnota?

Cvičení

- 2.7 Ukažte pomocí spektrální věty o normálních maticích aplikované na matici A^*A , že spektrální normu libovolné matice $A \in \mathbb{C}^{n \times m}$ lze vypočítat pomocí vzorce

$$\|A\| = \varrho(A^*A)^{1/2},$$

kde $\varrho(B)$ označuje spektrální poloměr matice B .

- 2.9 Ukažte, že pro unitární matici $U \in \mathbb{C}^{n \times n}$ a libovolnou matici $A \in \mathbb{C}^{n \times n}$ platí

$$\begin{aligned}\|U\| &= 1, & \|U^*\| &= 1, \\ \|UA\| &= \|A\|, & \|AU\| &= \|A\|, \\ \|UA\|_F &= \|A\|_F, & \|AU\|_F &= \|A\|_F.\end{aligned}$$

- 2.10 Dokažte, že pro normální matici A platí

$$\|A\|_F^2 = \sum_{i=1}^n |\lambda_i|^2,$$

kde $\text{sp}(A) = \{\lambda_1, \dots, \lambda_n\}$.